

Bouwhistorische opname
**v.m. Duits Militair
Complex
Duinweg 4
Den Helder**

Dröge
Bureau voor Bouwhistorie

Bouwhistorische opname
vm. Duits Militair Complex
Duinweg 4
Den Helder

Leiden, augustus 2004

Dröge

Bureau voor Bouwhistorie

Opdrachtgever

Postbus 36
1780 AA DEN HELDER
T +31 (0)223 671 200

Uitvoering

Dröge

Bureau voor Bouwhistorie

Apothekersdijk 37
2312 DD LEIDEN
T +31 (0)71 566 33 10
F +31 (0)71 566 33 11

© Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en het uitvoerend bureau.

1

Bouwgeschiedenis

¹Een eerste inleiding tot de verdedigingswerken in Den Helder, gebouwd in het kader van de Atlantikwall, biedt R. van Beckhoven, 'Duitse verdedigingswerken in Den Helder', *Stelling Krant* 10 (2001), pp. 7-11.

²De geraadpleegde archieven zijn: Nationaal Archief Den Haag, Nederlandse Instituut voor Oorlogsdocumentatie Amsterdam, Stichting Menno van Coehoorn Utrecht, Rijksgebouwendienst Den Haag en Rijksdienst voor de Monumentenzorg Zeist. Op het internet bieden de webpagina's van <http://home.zonnet.nl/atlantikwall.start.htm> relevante informatie over de Atlantikwall in Den Helder. Qua literatuur vormen de verschillende publicaties van de bouwkundig historicus Rudi Rolf de belangrijkste ingang.

³De volgende archieven kunnen hierbij als uitgangspunt dienen: Bundesarchiv, Koblenz, Militärgeschichtliches Forschungsamt, Potsdam, Bundesarchiv-Militärarchiv, Freiburg im Breisgau en het Wehrgeschichtliches Museum, Rastatt.

⁴Voor een kritische uiteenzetting van de betekenis en relevantie van de 'Derde Rijks-stijl', zie H. van de Schoor, 'Classicisme = Totalitarisme. Een onderzoek naar de politieke inhoud van de klassieke vormtentaal tijdens het Interbellum', in: E. den Hartog e.a. (red.), *Bouwen en Duiden*, Alphen aan den Rijn 1994, pp. 25-36.

Het van oorsprong Duitse militaire complex werd aangelegd op het Galgenveld van Huisduinen en bestaat in de huidige situatie uit een poortgebouw aan de toegangsweg, een hoofdgebouw ('Logement en Casino Duitse Officieren' genaamd) en een loods. Het complex werd waarschijnlijk in of rond 1942 door de Duitse bezettingsmacht gebouwd als onderdeel van de Atlantikwall, een kustverdedigingslinie die zich uitstrekte van de westkust van Frankrijk tot het noorden van Noorwegen.¹

Direct na de Tweede Wereldoorlog kwam het complex in gebruik bij de Koninklijk Marine als terrein voor Ontwikkeling, Sport en Ontspanning (O.S.& O.). In 1952 werd het complex uitgebreid met twee opslagloodsen, zogenaamde 'Warehouses', waarschijnlijk ter beschikking gesteld door de Amerikaanse regering, die inmiddels weer afgebroken zijn. In de periode tot aan omstreeks 1990 werd het terrein hoofdzakelijk gebruikt als opslagruimte voor de marine. Het hoofdgebouw deed dienst als recreatieruimte en huisvestte onder meer een bar, kantine en geluidsstudio voor radio-opnames. In 1997 werden de drie gebouwen tot Rijksmonumenten verklaard. In datzelfde jaar werden er plannen ingediend om het hoofdgebouw in te richten als opleidingsinstituut, maar deze herbestemming heeft het pand nooit gekregen. Sinds een aantal jaren is de loods in gebruik als kunstenaarsatelier; het poortgebouw en het hoofdgebouw staan leeg. Er wordt gezocht naar een passende herbestemming.

Voor dit onderzoek zijn de voornaamste relevante lokale, regionale en nationale archieven en organisaties, geraadpleegd, alsook algemene websites en literatuur over (verdedigings)architectuur uit de Tweede Wereldoorlog.² Uit geen van deze bronnen is echter informatie naar boven die direct gerelateerd kan worden aan de oorspronkelijke toestand van de hier beschreven panden. Dit is mede het gevolg van de gecompliceerde opdracht situatie en totstandkoming van het complex. Een toeschrijving of precieze datering kunnen dan ook niet gedaan worden. Bij uitvoeriger onderzoek, zouden daarom ook archieven in Duitsland geraadpleegd moeten worden.³

De drie panden laten zich kenmerken door monumentaliteit en een classiciserende bouwtrant die ook wel bekend staat als 'Derde Rijks-stijl'.⁴ Hierbij wordt gebruik gemaakt van symmetrische plattegronden, grote vertrekken, stereometrische bouwvolumes, gevels voorzien van zuilengalerijen, buiten-

⁵Voor een kort overzicht van de bouwproductie in Nederland tijdens de bezetting, zie C. van der Peet, G. Steenmeijer (red.), *Twee eeuwen architectuur van de Rijksgebouwendienst en zijn voorlopers*, Rotterdam 1995, pp. 458-466.

wanden van metselwerk en gereduceerde classici-serende ornamenten van natuur- of kunststeen. De aanname dat de panden door Albert Speer, rijksbouwkundige van het Derde Rijk en persoonlijk adviseur van Adolf Hitler, zelf zouden zijn ontworpen moet echter zeer onwaarschijnlijk geacht worden. De belangrijkste argumenten voor deze afwijzing is de relatief kleinschalige omvang en het beperkte belang van het complex in het geheel van de Atlantikwall-bouwonderneming enerzijds en de organisatie van de bouwpolitiek van het Derde Rijk en de status van Speer anderzijds.⁵

2

Bouwhistorische beschrijving

Inleiding

Bij de beschrijving van het object is gekozen voor de volgende plaatsaanduiding van de te behandelen terreindelen, gevels en wanden: In principe wordt niet gewerkt met windrichtingen. De hoofdonderdelen van het pand (gevelpartij, vertrek) worden aangeduid door de toevoeging 'voor', 'links', 'achter' en 'rechts', gerelateerd aan de oorspronkelijke voorgevel. Kleinere onderdelen (gevels, of zo nodig bij de beschrijving van een wand in een vertrek) worden aangeduid van links naar rechts, gerekend vanuit de positie voor en kijkend naar de gevel of wand. De drie gebouwen op het terrein worden afzonderlijk beschreven en aangeduid als (1) poortgebouw, (2) hoofdgebouw en (3) loods (zie schematisch overzicht, afb. 1).

Context

Stedenbouwkundige situatie

De drie panden zijn gesitueerd op een riant, open terrein tussen de oost-west-gerichte hoofdstraat van de badplaats Huisduinen (de Badhuisstraat) en de zuidelijk van Huisduinen gelegen duinen (afb. 2). Dit terrein heette voor de aanleg van het militaire complex Galgenveld. Van de oorspronkelijke militaire bebouwing resteren nu nog de drie hier besproken panden, te weten het direct aan de Duinweg en noordelijke gelegen poortgebouw, het dwars op de Duinweg en oostelijk gelegen hoofdgebouw, en de zuidelijk en midden op het terrein gelegen loods. Verder nog aanwezig zijn een tweede loods van jongere datum en een ronde blusvijver. De directe omgeving van de panden is bestraat; de overig ruimte is begroeid.

Poortgebouw

Exterieur

Bouwmassa

Het poortgebouw bestaat uit een hoger en centraal geplaatst poortgedeelte van dertien meter breed en met twee rondboogvormige doorgangen parallel aan de weg (afb. 3 en 4). Haaks op en aan weerszijden van het poortgedeelte zijn lagere wachthuisjes geplaatst van vier bij acht meter en één bouwlaag hoog. De daken zijn plat.

Voor- en achtergevel

De symmetrische voorgevel is nagenoeg identiek aan de achtergevel en bestaat uit een centraal en terugliggende poortgedeelte geflankeerd door vooruitstekende gevels van de wachthuisjes (afb. 4). Het poortgedeelte wordt gevormd door een circa vijf meter hoog en twee meter breed massief bouwdeel van baksteen waarin twee even hoge rondboogvormige doorgangen zijn aangebracht. De bogen zelf worden gevormd door een strekkenlaag met doorlopende hoeken en sluitblokken van kunststeen. Het voegwerk aan de binnenzijde van de bogen is op plaatsten aangetast en verdwenen, terwijl het metselwerk scheuren vertoont. Het groen geschilderde hekwerk bestaat uit twee vleugels heeft een massieve stootrand met spijlen voorzien van punten. Het hek is waarschijnlijk authentiek, maar geheel zeker is dit niet.

De bekroning van het poortgedeelte bestaat uit een borstwering en rollaag van baksteen, en wordt afgesloten door een lijst met vijf ronde, kanteelachtige profileringen van kunststeen. Deze opvallende lijst diende ongetwijfeld te refereren aan de militaire functie en vestingachtige verschijning van het complex. Aan de achterzijde zijn verder nog een centrale masthouder aangebracht en twee gootpijpen. Deze zijn van zink en voorzien van fraai vormgegeven gootbakken en -klampen, die eveneens van zink zijn. De zijwanden van het poortgedeelte zijn geheel blind.

Het centrale poortgedeelte wordt geflankeerd door twee lagere, rechthoekige en identieke wachthuisjes met een omlopende plint en daklijst van kunststeen. De plint is circa 40 centimeter hoog en voorzien van een uitlopende voet aan de basis en een waterlijst aan de bovenzijde. Net als bij de kenmerkende vormgeving van de borstwering, diende de opzet van de plint soliditeit en macht uit te stralen. De daklijst is opgesierd met gestileerde consoles. In de voorgevels van ieder wachthuisje zijn twee rechthoekige en houten vensters aangebracht. De vensters hebben licht overkragende lekdorpels en hoge bovendorpels die geheel in het vlak van het metselwerk liggen. Een aantal van de vensters is voorzien van authentieke gietijzeren en groen geschilderde voorzetroosters. Vermoedelijk waren oorspronkelijk alle vensters aan de voorzijde voorzien van dergelijke roosters. De achtergevels zijn geheel blind.

Zijgevels

De zijgevels van de wachthuisjes zijn aan de buitenzijde bezet met ieder vier vensters met een opbouw identiek aan die in de voorgevel. De vensters zijn per twee gekoppeld. Aan de binnenzijde van de zijgevels, bevindt zich aan straatzijde een smal venster, gevolgd door de muurdam van het poortgedeelte, en een doorgang aan de andere zijde. Ook hier is de opbouw van de vensters identiek aan die in de voorgevel.

Constructie

Draagconstructie

Het poortgebouw is opgetrokken uit een (gewapend) betonskelet bekleed met bruin metselwerk in staand verband. Details zoals plinten, aanzet- en sluitstenen, afdekplaten, dorpels en lijsten zijn vervaardigd van kunststeen, dit ter imitatie van natuursteen: constructief belangrijke plaatsen worden in alle gebouwen zo benadrukt. De latjesplafonds van de wachthuisjes zijn afgewerkt met stucwerk.

Kapconstructie

Poortgebouw en wachthuisjes hebben platte daken. Deze daken zijn afgewerkt met vernieuwd bitumen.

Interieur

Het linkerwachthuisje bevat een hal, toilet en keuken, terwijl het rechterhuisje dienst deed als bergruimte. Over de bouwkundige staat en afwerking van het interieur is naar aanleiding van ons bezoek niets te zeggen.

Hoofdgebouw

Exterieur

Bouwmassa

Het vrijstaande hoofdgebouw heeft een onregelmatige en (gespiegelde) L-vormige plattegrond en bestaat uit één bouwlaag onder een schilddak met flauwe helling (afb. 5). De korte stok van de L is 21,6 meter lang en loopt parallel aan de Duinweg. Dit was oorspronkelijk het logementsgedeelte en bestaat uit tal van kleine ruimtes gelegen aan een centrale gang en een grotere ruimte aan de kopse kant. De lange stok van de L is 44,4 meter lang en bestaat uit twee grote vertrekken in het middendeel en kleinere vertrekken boven en onder. De kopse kant met hoofdingang is tevens iets breder dan het middendeel. De rechtergevel van de lange stok is in deze beschrijving de voorgevel.⁶

Voorgevel

De voorgevel is volledig symmetrisch en wordt bekroond door een rollaag waarop een sierlijke kroonlijst met decoratieve consoles van kunststeen is geplaatst (afb. 5 en 6). In het centrum van de gevel ligt een bordes met zuilengalerij van zeven zuilen met een sobere en licht overkragende lijst. De terugliggende gevel bestaat uit alternerend zes doorgangen, die toegang geven tot de grote zalen, en risalerende muurdammen waarvan de wangen met kunststeen zijn afgewerkt. De stalen paneeldeuren met glas en de zesruitsbovenlichten zijn waarschijnlijk oorspronkelijk. Het centrale bordes heeft een plintzone van kunststeen en bestaat uit een trap met drie

afgeronde treden. Deze opzet is ook gevolgd bij de andere bordessen en toegangen van het gebouw.

Direct naast het centrale bordes liggen links en rechts verhoogde en licht risalerende entreepartijen (afb. 7). Deze bestaan uit borstweringen van kunststeen, een vernieuwde houten deur met zijlichten en een forse kroonlijst. Het is niet bekend of de lichtblauwe kleur oorspronkelijk is. Boven de lijst is in het metselwerk een verdiept rozetvenster met kruisvormig, stalen harnas aangebracht. Het venster is omgeven door een rollaag en wordt afgeschermd door een modern plastic of glazen scherm.

Naast de eerste entreepartij bevindt zich een tweede, zeer monumentale entreepartij, wederom op een bordes geplaatst maar hoger opgetrokken in het metselwerk dan naastgelegen entree en met een post van kunststeen en een golvende bovenlijst (afb. 7). Aan beide zijden zijn deze toegangen met houten platen dichtgezet, maar links is nog het oorspronkelijke zesruits bovenlicht met stalen harnas te zien. In het metselwerk tussen de beide toegangen is een rond en onopvallend ventilatievenster aangebracht. Op de hoeken tenslotte zijn borstweringen van metselwerk geplaatst en de overstekken van de zuilen-galerijen van de zijgevels de zien.

Achtergevel

De achtergevel is eenvoudiger van uitvoering dan de voorgevel. Ook hier is sprake van een doorlopende plintzone en kroonlijst, identiek aan die van de voorgevel. Links is de achtergevel tot aan het begin van de grote zalen met een rechthoekig en even hoog bouwdeel uitgebouwd (afb. 8). Deze uitbouw vormt de bredere onregelmatigheid in de lange stok van de L-vormige plattegrond. Op de hoek is bovendien een lagere uitbouw met twee doorgangen geplaatst. Waarschijnlijk deed dit deel van het hoofdgebouw in de oorspronkelijke situatie dienst als keuken. In de hoeken tussen de aanbouw en het centrale gedeelte en de hoek tussen het centrale gedeelte en de korte stok van de plattegrond zijn toegangsportalen geplaatst (afb. 9). Deze zijn verhoogd en worden gedekt door kunststenen platen.

De vensters in de verschillende bouwdelen verschillen wat betreft vorm en omvang, maar vertonen qua opbouw duidelijke overeenkomsten. Zo zijn in de achtergevel van de uitbouw (de 'keuken') drie rechthoekige en gekoppelde vensters geplaatst, met kunststenen lekdorpels en hanekammen, terwijl aan de zijkant een zesruitsvenster is aangebracht (afb. 8). Boven de uiterste twee vensterparen zijn ronde ventilatievensters aangebracht. In het centrale gedeelte - met de grote zalen - zijn vier rechthoekige doorgangen met bovenlichten aangebracht (afb. 9). De achtergevel van de korte stok (het logements-gedeelte) is eerst bezet met zes identieke zesruitsvensters gevolgd door twee gekoppelde laddervensters. Aan straatzijde bestaat de gevel uit vijf traveeën waarbij elke travee twee houten staande vensters met achtruits roedenverdeling bevat, die gescheiden worden door stijlen van sierbeton. In de kopse kant van de korte stok bevindt zich tenslotte nog een trap

leidend naar een doorgang met zesruitsbovenlicht, geflankeerd door twee gekoppelde achtruitsvensters. Nagenoeg alle vensters zijn in de huidige situatie met houten platen dichtgezet.

Linker- en rechterzijgevel

De linker- en rechtergevel zijn identiek qua opzet, detaillering en materiaalgebruik. De linkerzijgevel is een verhoogde zuilengalerij bestaande uit vijf zuilen en vier terugliggende doorgangen. De doorgangen zijn gevat tussen risalerende muurdammen waarvan de wangen zijn bekleed met kunststeen, en bestaan uit twee openslaande stalen paneeldeuren met glas. De bovenlichten hebben of diagonaal of horizontaal geplaatste roeden. Gelijk de opbouw van de zuilengalerij in de voorgevel, worden de zuilen gedekt door een kleine lijst, gevolgd door metselwerk en een kroonlijst. De doorgangen in de zuilengalerij rechts zijn allen dichtgezet.

Dak

Het schilddak heeft een flauwe helling en is van dichtbij nauwelijks waar te nemen. Het dak wordt gedekt met diagonaal gelegd en vernieuwd bitumen. Op twee nokhoeken zijn fraai vormgegeven schoorstenen geplaatst. Deze verjongen licht, zijn van metselwerk en worden gedekt door een kunststenen plaat. De uitbouw aan de achterzijde heeft een plat dak en een schoorsteen van metselwerk.

Constructie

Kelder

Onder de, in plattegrond, lange stok van de 'L' van het hoofdgebouw bevindt zich een uitgebreide kelder.

Draagconstructie

Het hoofdgebouw is opgetrokken uit een skelet en muren van gewapend beton, uitwendig bekleed met bruin metselwerk in staand verband (afb. 8). Plint, zuilen, dorpels, venster- en deurposten, dakgoot- en lijsten, traptreden, bordessen etc. zijn uitgevoerd in kunststeen (sierbeton) ter imitatie van natuursteen.

Kapconstructie

Uit wat zichtbaar is vanaf begane grondniveau (in veel vertrekken is een groot deel van het pleisterwerk van het plafond verdwenen en de constructie in het zicht gekomen), kon geconcludeerd worden dat de houten dakschilden rusten op afwisselend bakstenen muren en houten spanten. Het opgehangen lattenplafond is aan de onderzijde met pleister weggewerkt (afb. 10 en 12).

Interieur

Kelder en bergruimte

Drie treden leiden naar de kelder. De kelder staat geheel blank en is moeilijk toegankelijk. Ten dele heeft het de functie van opslag van goederen, ten dele van regenwater.

Begane grond

Hoewel de bouwkundige staat te wensen overlaat, geeft het interieur wat betreft de structuur en interieurstukken een redelijk gaaf beeld van de oorspronkelijke inrichting. Hieronder wordt eerst de 'korte stok' met het logementsgedeelte besproken; daarna de grotere recreatie- en eetruimtes en de werkrumtes van de 'lange stok'.

Het logementsgedeelte (de korte stok van de L-plattegrond) bestaat uit een centrale gang waaraan acht slaapvertrekken, een douche- en toiletruimte zijn gelegen, een grotere ruimte aan de kopse kant. Kenmerkend is het gebruik van rondbogen voor deuropeningen en overgangen. De slaapvertrekken zijn rechthoekig van grondplan en hebben allen één groot rechthoekig venster aan de achter- en binnenzijde van het gebouw en gekoppelde vensters aan de straatzijde. Boven alle deuren tot de slaapvertrekken zijn de oorspronkelijke meerruitsbovenlichten nog aanwezig. De meeste van de deuren daarentegen zijn vernieuwd.

De gang van het logementsgedeelte loopt in de richting van de voorgevel over in de hal van een van de twee hoofdingangen. Authentiek zijn hier de twee deuren rechts en centraal, het bovenlicht met diagonale trasering en de lambrisering van travertine. De eikenhouten deuren zijn opgebouwd uit panelen van hout of glas, decoratieve profileringen, rechte of ronde bovenlijsten en smeedijzeren hang- en sluitwerk (afb. 15).

Aan de rechter zijde geeft de hal toegang tot een grotere en representatieve ruimte die aansluit op de zuilengalerij van de linkergevel. De lambrisering, venstervulling en de kozijnen zijn authentiek. Twee doorgangen zijn verbouwd tot vensters, waarbij er een provisorische pui in het onderste gedeelte is ingezet. Het gestucte latjesplafond is op verschillende plaatsen losgekomen, net als in veel andere ruimtes van het hoofdgebouw. De oorspronkelijk functie van dit vertrek is niet bekend, maar gezien de omvang, inrichting en ligging kan gedacht worden aan een ontspanningsruimte waar bijvoorbeeld gebiljart en gelezen werd.

Het centrale deel van het gebouw bestaat uit één ononderbroken vertrek, het 'casino', dat dienst deed als recreatie- en danszaal (afb. 10). De zaal is acht meter breed en 24 meter lang en bevat aan weerszijde doorgangen naar de bordessen. De aankleding van deze zaal is het meest uitbundig van alle vertrekken in het hoofdgebouw. Behalve de reeds besproken eikenhouten deuren, is op drie wanden een doorlopende houten lambrisering aangebracht. De lambrisering

is opgebouwd uit een kruisvormig raamwerk, opgevuld met vierkante panelen die zijn bewerkt met cannelures en wordt beëindigd door een hoofdgestel (afb. 13). Andere oorspronkelijke details zijn de lijst van stucwerk die over de lange zijden van de zaal boven de vensters loopt, en de drie cirkels van stucwerk in het plafond waarin oorspronkelijk waarschijnlijk lampen waren aangebracht. Op de vloer van de zaal is zeil gelegd, dat op verschillende plaatsen versleten is. Onder de vloer bevindt zich een kruipruimte, waaronder dan weer de kelder ligt.

Het laatste deel van het interieur betreft het bredere deel, de 'kop', van het uiteinde van de lange stok van de plattegrond, dat aansluit op de hierboven beschreven grote zaal. Gelijk de situatie aan de andere zijde van de grote zaal, bevindt zich ook hier een representatieve entreehal met een travertine lambrisering (afb. 12). De ruimte grenzend aan de zuilengalerij bestaat uit twee vertrekken, die in de oorspronkelijke toestand waarschijnlijk in gebruik waren als eetzalen. De overige, kleinere ruimtes zullen naar alle waarschijnlijkheid dienst hebben gedaan als keukens en werkruimtes, hoewel aanwijsbare sporen hiervan ontbreken. Dit deel van het hoofdgebouw is het meest intensief gebruikt toen het nog dienst deed als O.S.&O.-gebouw. Daarom is in de loop der tijd een aantal van de oorspronkelijke en wellicht 'onpraktische' deuren verwijderd en met metselwerk dichtgezet.

Loods

Exterieur

Bouwmassa

De voorgevel van het gebouw is de kopse kant die naar het poortgebouw en de Duinweg is gericht (afb. 1). De loods heeft een rechthoekig grondplan van ca. 15 bij 50 meter, is één bouwlaag hoog en heeft een licht hellend zadeldak. De lange zijden zijn verdeeld in twaalf traveeën. In de kopse kanten van de loods zijn grote doorgangen aangebracht. In de linkergevel is een uitbouw van vijf traveeën aangebracht (afb. 16 – 19).

Voor- en achtergevel

Rondom het gebouw loopt een plintzone opgebouwd uit vijf lagen decoratief metselwerk. De voorgevel heeft rechts een grote inrijpoort met twee stalen en groen geschilderde hangdeuren. Het rolmechaniek van deze deuren is bevestigd aan een kunststenen latei die de gehele gevelbreedte beslaat. Het linker geveldeel is geheel blind. Gezien de onregelmatigheden in het metselwerk, lijkt het erop dat er in de oorspronkelijke situatie twee doorgangen in de kopse kant zijn geweest, waarvan de linker in de loop der tijd is dichtgezet met bakstenen. Geheel zeker is dit echter niet.

Aan weerszijden zijn verder haakse en schuin oplopende steunberen geplaatst met kunststenen afdekblokken. De aanzet

van de topgevel bestaat uit vier overkragende schouderstukken van kunststeen, een schuin oplopende afdeklijst en een verhoogd middenstuk met afdeklijst. In de verder geheel blinde topgevel is na de Tweede Wereldoorlog een wapen van de marine aangebracht met een stuurwiel, anker en kanonslopen (afb. 18). De aluminium schoorstenen en de lampen zijn modern en ontsierend. De achtergevel van de loods is identiek aan de voorgevel, alleen zijn in de twee hangdeuren rozetvensters aangebracht.

Rechtergevel

De rechtergevel heeft een breedte van twaalf traveeën. Centraal in de gevel is een niet oorspronkelijke, rechthoekige ingang met houten deuren en bovenlicht, gevolgd door vier traveeën met koppels van vensters. Tenzij anders vermeld, bestaan alle vensters uit lekdorpels van kunststeen en een houten 'ladder' en worden ze gekoppeld door een licht overkragende latei van natuursteen (afb. 17). De uiterste traveeën zijn opgevuld met blinde rozetvensters, die met gele baksteen op decoratieve wijze zijn dichtgemetseld. Waarschijnlijk zijn deze in de oorspronkelijke toestand van glas voorzien geweest. De gevel wordt afgesloten door klossen van kunststeen die een moderne goot steunen.

Linkergevel

De linkergevel is identiek aan de rechtergevel met de volgende afwijkingen. Vanaf de voorgevel gezien is over de vierde tot en met de achtste travee een uitbouw geplaatst (afb. 17, rechts). De opbouw van de traveeën en de vensters is hetzelfde als die van de rest van de gevel, maar voorzien van een koppel van kleine laddervensters in de zesde travee en doorgangen in de zijkanten van de uitbouw.

Dak

Het zadeldak met flauwe dakhelling is gedekt met gesmoorde Hollandse pannen.

Constructie

Draagconstructie

De constructie van de loods bestaat uit elf rechthoekige spanten van gewapend beton en metselwerk in een variatie op het Noords verband (afwisselend twee strekken en een kop), waarbij de alle koppen boven elkaar liggen. Opmerkelijk genoeg wijkt dit metselverband af van het staand verband dat is gebruikt voor het poortgebouw en het hoofdgebouw. De vloer is van beton. De dorpels, venster- en deurposten, dakgootlijst, sierlijsten, traptreden en bordessen zijn uitgevoerd in kunststeen (sierbeton) ter imitatie van natuursteen. De binnenwanden zijn voorzien van pleisterwerk.

Kapconstructie

De kapconstructie bestaat uit elf identieke kapspanten die zijn opgebouwd uit stalen profielbalken.

Interieur

Inwendig zijn in de uitbouw nog verschillende hooggeplaatste stalen vensters en stalen tussendeuren aanwezig. Het plafond bestaat uit een houten zoldering.

3

Waardering

Categorie 1: hoge monumentwaarde; behoud noodzakelijk
Categorie 2: positieve monumentwaarde; behoud wenselijk
Categorie 3: indifferente monumentwaarde; aangepaste
vervanging mogelijk

Algemeen

De cultuur- en architectuurhistorische waarde van het vm. Duits militair complex is zeer hoog (zie ook hoofdstuk 4, *Advies*). De waardering van het terrein geschiedt per gebouw, achtereenvolgens poortgebouw, hoofdgebouw en loods.

Poortgebouw

Externe waardering categorie 1

Het poortgebouw is zowel qua structuur als qua aankleding een zeer gaaf en zeldzaam geworden voorbeeld van traditionalistische architectuur uit de Tweede Wereldoorlog. De kenmerkende ornamentiek, te weten de gestileerde kroonlijst van de wachthuisjes en de afdeklijst van de borstwering van het poortgedeelte, geeft aan dat het gebouw behalve een praktische ook een representatieve functie had. In Nederland zijn vergelijkbare poortgebouwen inmiddels zeldzaam geworden. De cultuur- en architectuurhistorische waarde is dan ook hoog; behoud is noodzakelijk.

Interne waardering

Exterieur

Bouwmassa categorie 1

De bouwmassa is geheel oorspronkelijk en dient behouden te worden.

Voor- en achtergevel categorie 1

De voor- en achtergevel zijn geheel oorspronkelijk en dienen behouden te worden; hoge monumentwaarde. Kenmerkende details de zijn gootbakken- en klampen en de voorzetroosters alsmede het (in slechte staat zijnde) hekwerk. Behoud is noodzakelijk.

Zijgevels categorie 1

De zijgevels zijn geheel oorspronkelijk en dienen behouden te worden. Een hoge monumentwaarde; behoud is noodzakelijk.

Constructie

Draagconstructie categorie 1

De constructie van het poortgebouw is geheel oorspronkelijk. De monumentwaarde is hoog; behoud is noodzakelijk.

Kapconstructie categorie 1 / 3

De kapconstructie is geheel oorspronkelijk en dient behouden te worden. De dekking is vernieuwd en heeft een indifferente waarde.

Interieur categorie 1

Het interieur geeft, voor zover waarneembaar, de oorspronkelijke toestand weer. De monumentwaarde is hoog; behoud ervan is noodzakelijk.

Hoofdgebouw

Externe waardering categorie 1

Net als het poortgebouw, is het hoofdgebouw een gaaf voorbeeld van militaire architectuur in traditionalistische trant uit de Tweede Wereldoorlog. De ruime aandacht voor de afwerking in- en uitwendig maken dat het gebouw een bijzondere plaats inneemt in de Nederlandse architectuurgeschiedenis. In Nederland zijn vergelijkbare structuren inmiddels zeldzaam geworden. De monumentwaarde op gebied van architectuur- en cultuurhistorie is hoog; behoud noodzakelijk.

Interne waardering

Exterieur

Bouwmassa categorie 1

De bouwmassa, inclusief de rechthoekige aanbouw aan de achterzijde, geeft in zijn geheel de oorspronkelijke toestand weer. De monumentwaarde is hoog; behoud is noodzakelijk.

Voorgevel categorie 1

De huidige opzet van de voorgevel, inclusief bordessen en trappen, geeft in zijn geheel de oorspronkelijke toestand weer. Monumentwaarde is hoog; behoud is derhalve noodzakelijk. Van de vernieuwde onderdelen van de doorgangen (deuren, enkele bovenlichten en de plastic schermen voor de rozetvensters) is de waarde indifferente; zij kunnen aangepast worden.

Zij- en achtergevels categorie 1 / 3

De huidige opzet van de zij- en achtergevels geeft in zijn geheel de oorspronkelijke toestand weer. Behoud is derhalve noodzakelijk. De vernieuwde onderdelen van de vensters en doorgangen (deuren, enkele bovenlichten en kozijnen) kunnen aangepast worden.

Constructie

Draagconstructie categorie 1

De constructie van het hoofdgebouw is in hoofdlijnen bewaard gebleven. Dat wil zeggen dat de huidige plaatsing van draag- en scheidingsmuren en doorbrekingen in hoge mate de oorspronkelijke toestand weergeven. Dit is minder eenvoudig te zeggen over de opzet van de kopse kant van de lange stok van de plattegrond, aangezien oorspronkelijke tekeningen of afbeeldingen ontbreken en de beperkte lichtval van de huidige staat het moeilijk maken een oordeel te formuleren. Het metselwerk is geheel oorspronkelijk. De monumentwaarde is hoog; het behoud van de huidige constructie van het gebouw is derhalve noodzakelijk.

Kapconstructie categorie 1

De kapconstructie geeft, voor zover waarneembaar, de oorspronkelijke toestand weer. Behoud is noodzakelijk.

Interieur categorie 1 / 3

Hoewel het interieur in deplorabele staat verkeert, geeft het overtuigend beeld van de oorspronkelijke toestand. Dit is grotendeels te danken aan de nog aanwezig interieurstukken, zoals de houten en travertine lambriseringen, de eikenhouten, en het pleister- en stukwerk in de grote zaal. Behoud is noodzakelijk. De inrichting van de ruimtes in de laagbouw aan de achterzijde is vernieuwd en kan aangepast worden.

Loods

Externe waardering categorie 1

De loods is een gaaf en zeldzaam voorbeeld van militair-functionele architectuur uit de Tweede Wereldoorlog, met veel aandacht voor afwerking aan het interieur en vernieuwende technieken voor de constructie. De loods heeft een hoge monumentwaarde; behoud is vereist.

Interne waardering

Exterieur

Bouwmassa categorie 1

De bouwmassa, inclusief de aanbouw aan de linkerzijde, geeft in zijn geheel de oorspronkelijke toestand weer. Behoud is noodzakelijk.

Voorgevel categorie 1 / 2 / 3

De huidige opzet van de voorgevel geeft wat betreft de structuur de oorspronkelijke situatie weer, heeft een hoge waarde en dient behouden te worden. De gevelsteen is van latere datum maar is van belang voor de specifieke betekenis en functie van het gebouw en zou derhalve idealiter behouden moeten blijven. De groene schuifdeuren en het aangepaste metsel-werk van het naastgelegen muurdeel zijn hoogstwaarschijnlijk van latere datum. Hun waarde is indifferent; aanpassing -op beperkte schaal en in overstemming met de achtergevel- is mogelijk. De lamp en schoorsteen zijn van latere datum en ontsieren. Hun negatieve waarde maakt vervanging mogelijk.

Zij- en achtergevels categorie 1 / 2

De zijgevels geven in grote mate de oorspronkelijke toestand weer. Hun waarde is hoog en zij dienen behouden te blijven. Wel zijn de ronde vensters ter weerszijde zeer waarschijnlijk met metselwerk dichtgezet, maar geheel zeker is dit niet. Hier zou wanneer de gelegenheid, tijdens bouwwerkzaamheden, zich voor doet aandachtig naar gekeken moeten worden. De achtergevel geeft de oorspronkelijke situatie weer. Een hoge monumentwaarde; hij dient behouden te worden.

Interieur categorie 1

Het interieur geeft in grote lijnen de oorspronkelijke toestand weer en dient behouden te blijven. In de uitbouw zijn nog enkele stalen vensters en tussendeuren aanwezig, die ook bewaard dienen te blijven.

4

Advies

De status van Rijksmonument van de drie hierboven beschreven objecten geeft aan dat we te maken hebben met een bijzonder fenomeen. Deze kwalificatie is niet alleen veroorzaakt door de situatie in en rond de gemeente Den Helder, maar van heel Nederland en wellicht een nog groter (kust)deel van West Europa. De status wordt mede ingegeven door de zeldzaamheid van de specifieke architectuurvormen en typologie. De cultuur- en architectuurhistorische waarde van het complex van drie gebouwen is om de volgende redenen dan ook bijzonder hoog:

1) de objecten zijn als historisch-functionele onderdelen van de Atlantikwall, van belang voor een beter begrip van de organisatie en status van verdedigingstechnieken en het militaire wezen in het algemeen, en die van het Duitse kamp in de Tweede Wereldoorlog in het bijzonder. Bovendien wordt lokaal-historisch belang van het complex ontleend aan het feit dat het gebruik van de objecten door de marine na de Tweede Wereldoorlog heeft bijgedragen aan de integratie van het complex in de recente Helderse (marine)geschiedenis (het alombekende 'O.S.&O.-complex in Huisduinen').

2) de specifieke architectuurvormen en de relatief zuivere staat waarin de drie objecten zijn overgeleverd, geven een goed beeld van de vigerende architectuurstijlen en -politiek van het Derde Rijk in bezette gebieden. Deze waarde wordt versterkt door het feit dat de drie gebouwen in samenhang met elkaar bewaard zijn gebleven. Verder onderzoek naar de militaire architectuur van het achterland van de Atlantikwall - een aspect dat nog niet veel aandacht heeft ontvangen - kan meer inzicht geven in de organisatie van het bouwwezen op lokaal en rijksniveau (zoals de invloed van Albert Speer) ten tijde van de bezetting. Zie ook de inleiding van dit rapport.

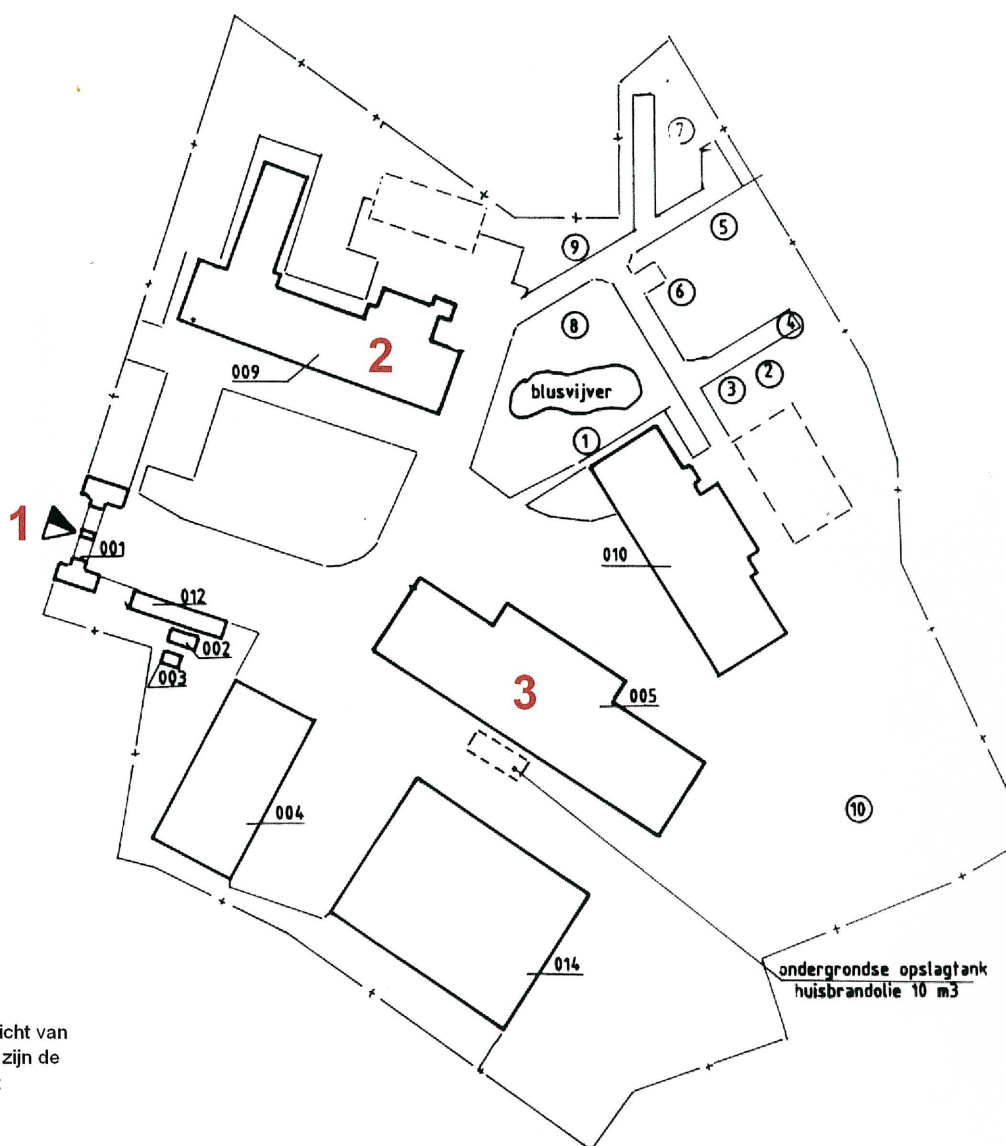
Na het vertrek van de marine begin jaren negentig van de 20ste eeuw, laten de bestemming en bouwkundige staat van het complex situatie veel te wensen over. Van de drie objecten verkeert het poortgebouw nog in stabiele staat en wordt de loods vanwege een herbestemming onderhouden. Voor het hoofdgebouw heeft het uitblijven van een passende herbestemming en achterstallig onderhoud zeer schadelijk effecten gehad. Grootschalig onderhoud en restauratie op korte termijn zijn dan ook geboden om verder verval tegen te gaan. Een nieuwe bestemming zou alle gebouwen moeten omvatten om hun voortbestaan op verantwoorde wijze te garanderen.

Bij onderhoud en restauratie dienen de volgende specifieke punten in acht genomen te worden, met betrekking tot het hoofgebouw:

- de kleurstelling van de toegangsportalen in de voorgevel dienen in overeenstemming te worden gebracht met het materiaal- en kleurgebruik van het overige van de voorgevel;
- de tracering van de lichten boven de doorgangen in voor- en achtergevel en beide zijgevels dienen geharmoniseerd te worden, te weten afwisselend rechte en diagonale traceringen;
- bij het vervangen van kozijnen, dienen de passende materialen hout of staal gebruikt te worden, maar geen kunststof of aluminium. Hetzelfde geldt voor de reparatie of vervanging van de verschillende kunststenen ornamenten;
- inwendig dient de opzet van de korte stok en de grote zaal in het centrum zoveel mogelijk bewaard te blijven;
- inwendig dienen de oorspronkelijke lambriseringen, lijsten, deuren en stukwerk zoveel mogelijk in relatie tot elkaar bewaard te blijven en dienen de stukwerkplafonds gerepareerd te worden. Bij de inrichting van de overige ruimtes kunnen deze kleurstelling en materiaalgebruik als uitgangspunt dienen bij vernieuwing;
- het poortgebouw verkeert in relatief goede staat. Het voegwerk is op sommige plaatsen sterk aangetast of teveel verdwenen. Dit dient nagelopen en waar nodig gerepareerd te worden;
- van de loods dienen de detonerende buitenlampen en schoorstenen op de voor- en achtergevel aangepast of verwijderd te worden.

Afbeeldingen

Alle afgebeelde foto's zijn gemaakt door Dröge, Bureau voor Bouwhistorie. Tekeningen zijn relatief recent en digitale bewerkingen van originelen die in het dossier in het archief van Bouwen en wonen van de gemeente Den Helder kunnen worden aangetroffen.

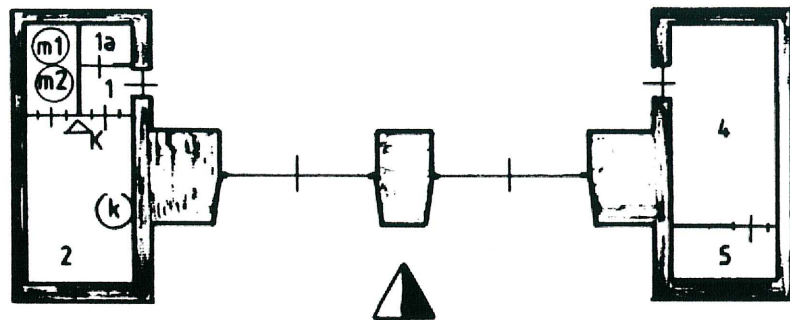
Afb. 1. Schematisch overzicht van het complex. Genummerd zijn de hier besproken gebouwen:

1. poortgebouw
2. hoofdgebouw
3. loods

Afb. 2. Luchtfoto van Huisduinen en het militaire complex (jaren zeventig?). Geheel in de hoek linksonder het hoofdgebouw, daarboven de loods en rechts aan de weg het poortgebouw.

INRICHTING

Legenda

- 1 . hal
- 1a . w.c.
- 2 . wacht
keuken
- 4 . berging
- 5 . idem

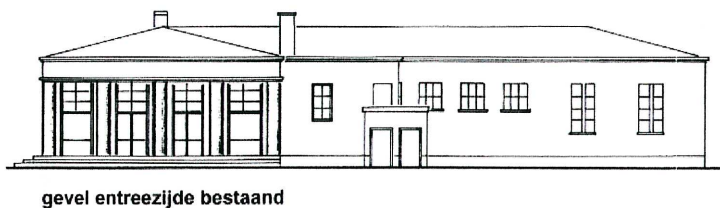
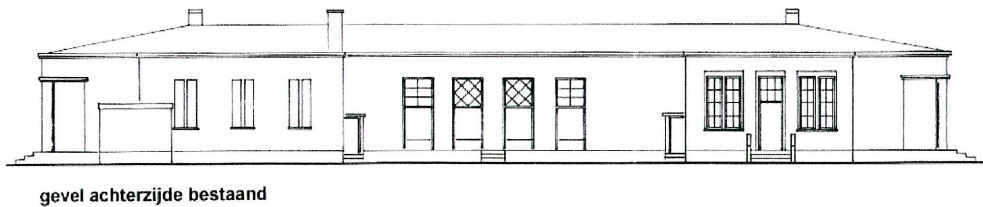
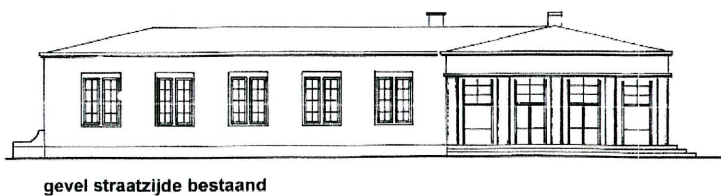
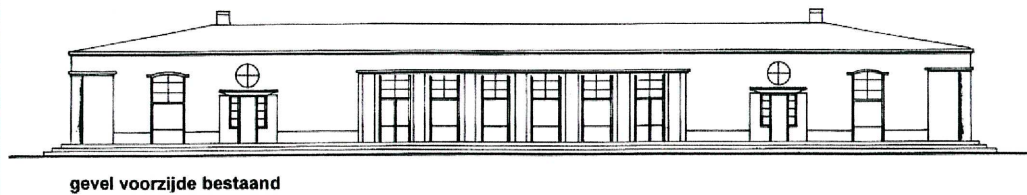
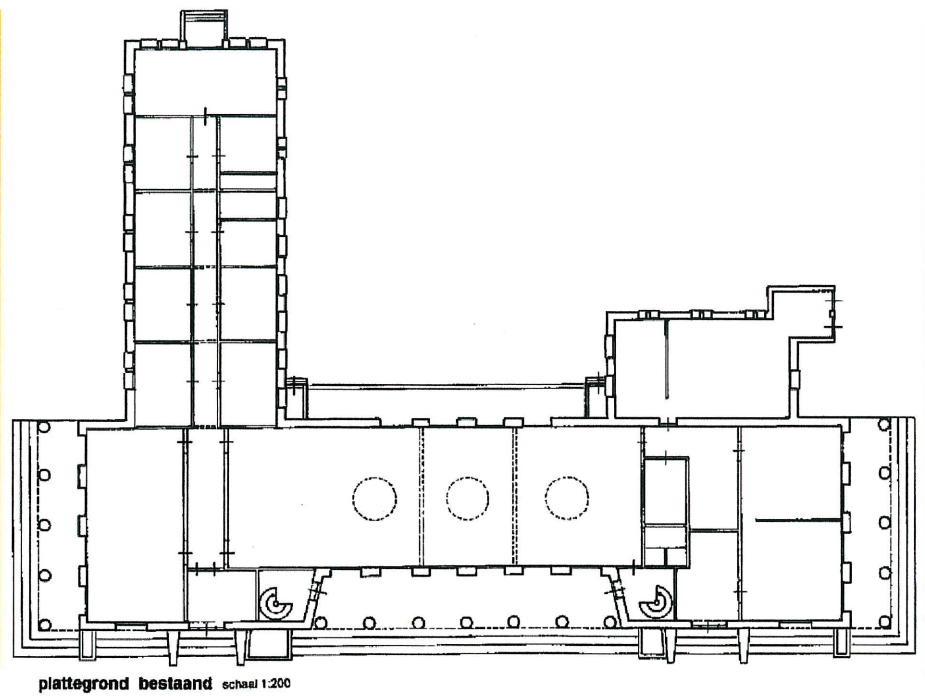
Ⓚ : gaskachel 5kw

K : 6kg koolzuur blusser

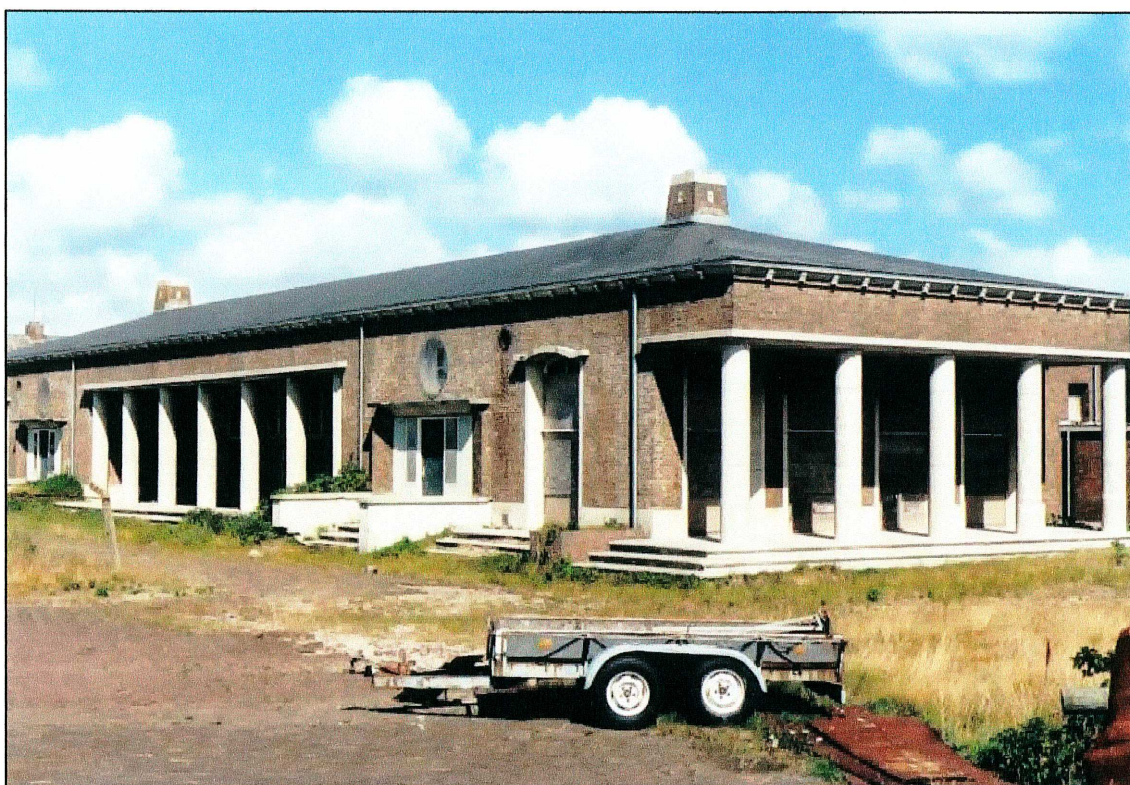

Afb. 3. Recente plattegrond van het poortgebouw.

Afb. 4. Het poortgebouw met rechterwachthuisje gezien vanaf ingangszijde).

Afb. 5. Hoofgebouw.
Recente plattegrond en
gevels.

Afb. 6. De symmetrische voorgevel van het logements- of hoofdgebouw.

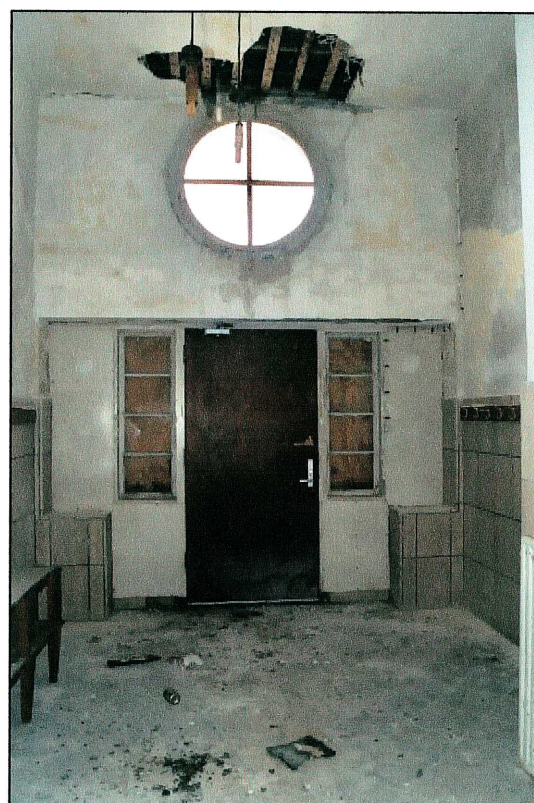
Afb. 7. De hoek van voor- en linker zijgevel. Rechts één van de risalerende entreepartijen.

Voor de detaillering van traptreden, bordessen, plinten, wangen, zuilen en lijsten is gebruik gemaakt van kunststeen, ter imitatie van natuursteen.

Afb. 8. De uitbouw aan de achterzijde van het hoofdgebouw. In deze uitbouw was waarschijnlijk de keuken gevestigd.

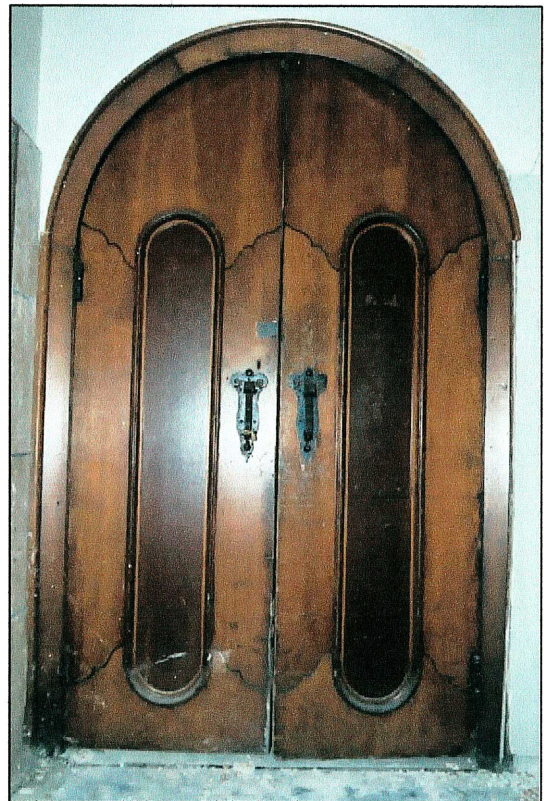
Afb. 9. De toegangsportalen aan de achterzijde van het hoofdgebouw. Links is het staande metselverband goed te zien.

Afb. 10 (boven). Het 'casino'; voor dans en recreatie.

Afb. 11 (links). De centrale gang met deuren naar de slaapvertrekken in de korte poot van het hoofdgebouw. De lambrisering is van travertijn.

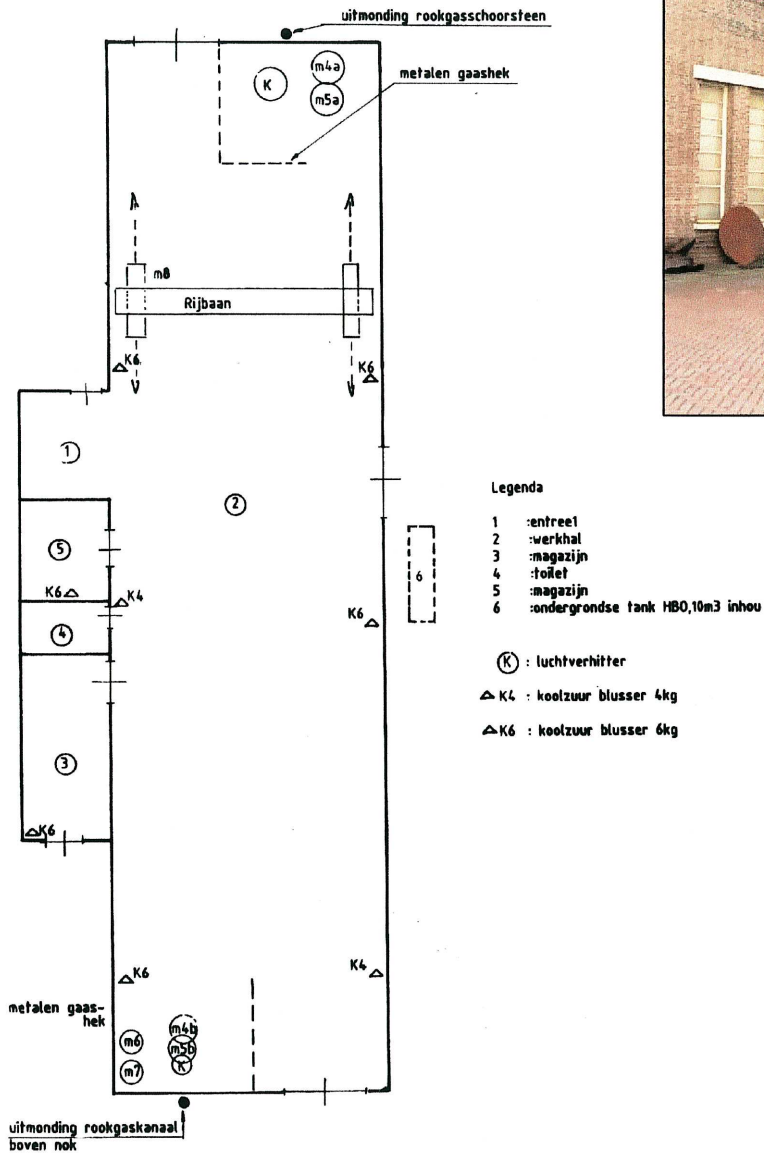
Afb. 12. De entreehal in de 'kop' van het hoofdgebouw.

Afb. 13 (boven). De eikenhouten lambrisering in de grote zaal van het casino.

Afb. 14 (links). Een van de gekoppelde vensters in een slaapvertrek in het logementsgedeelte van het hoofgebouw.

Afb. 15. Een van de oorspronkelijke eiken deuren van de grote zaal.

Afb. 16 (links). Plattegrond van de loods.

Afb. 17 (rechtsboven). Linker zijgevel van achteren naar voren gezien.

Afb. 18. Het wapen van de marine dat in beide topgevels is geplaatst.

Afb. 19. De voorgevel van de loods.